

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.34

DOI <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2020.4/06>**Колодій О.А.**

Національна академія внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Автором аргументовано, що народний суверенітет як політична гарантія конституційно-правового статусу Українського народу зумовлює положення, за якого Український народ: 1) є єдиним джерелом і носієм будь-якої влади; 2) його влада є найвищою у вітчизняній політико-правовій системі, що насамперед означає право формувати та делегувати свої повноваження представницьким органам влади, контролювати їх; 3) саме йому належить право прийняття остаточних владних рішень, у тому числі й стосовно встановлення та зміни конституційного ладу; 4) його влада є всезагальною, тобто поширюється на всі сфери соціального життя; 5) вона є незалежною від будь-яких внутрішніх та зовнішніх суб'єктів; 6) завдяки попереднім ознакам він має свій статус у державі, який закріплений у Конституції України; 7) сам народний суверенітет є основою для утворення та функціонування вітчизняних національного та державного суверенітетів. Разом із тим народний національний та державний суверенітет в Україні об'єктивно взаємодіють, взаємодоповнюються.

Констатовано, що гуманізм як загальносоціальна політична гарантія конституційно-правового статусу Українського народу покликаний: по-перше, визнавати людину, насамперед громадянина України, найвищою соціальною цінністю; по-друге, запроваджувати у відносини Українського народу з усіма іншими соціальними інституціями принципи свободи, рівності, справедливості; по-третє, узгоджувати інтереси Українського народу з потребами окремих людей, державними і громадськими інтересами; по-четверте, гарантувати життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку людини і разом з нею громадянина України; по-п'яте, визначати зміст і спрямованість діяльності української держави; по-шосте, вводити відповідальність Української держави за свою діяльність перед людиною і насамперед Українським народом; і, по-сьоме, формувати головний обов'язок держави, який полягає в утвердженні й забезпеченні прав та свобод людини і у зв'язку із цим Українського народу.

Наголошено на тому, що до загальносоціальних політичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу доцільно передусім відносити народний суверенітет, демократію, народовладдя, плюралізм та гуманізм, беззаперечно, допускаючи можливість виділення та обґрунтування й інших загальносоціальних політичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу.

Ключові слова: публічна влада, конституційні гарантії, загальносоціальні політичні гарантії, правосуб'єктність, Український народ, конституційно-правовий статус.

Постановка проблеми. Дослідження загальносоціальних політичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу доцільно розпочати з розгляду таких термінів, як «гарантія», «загальносоціальні гарантії», «політика» та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання загальносоціальних політичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу були предметом дослідження І.П. Бахновської, Н.В. Заяць, Б.В. Калиновського,

А.М. Колодія, Ю.Б. Ключковського, О.В. Кульчицької, Л.Р. Наливайко, С.А. Панасюка, А.В. Панишина, С.В. Прийми, В.І. Сало, О.В. Совгіря, В.А. Шатіла та ін.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття поняття та видів загальносоціальних політичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу.

Виклад основного матеріалу дослідження. «ГАРАНТІЯ, і, ж. Порука в чомусь, забезпе-

чення чого-небудь. Умови, що забезпечують успіх чого-небудь» [1, с. 29]. «E-Slovník. Тлумачний словник української мови», передбачає, що гарантія – «Порука в чомусь, забезпечення чого-небудь. || Передбачене законом чи певною угодою зобов'язання, за яким юридична чи фізична особа відповідає перед кредиторами у разі невиконання боржником своїх зобов'язань. || *чого*. Умови, що забезпечують успіх чого-небудь».

«ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ – система загальних і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на сприяння реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень». У подальшому до загальних гарантій прав людини «Велика українська юридична енциклопедія» відносить політичні, соціально-економічні, ідеологічні, а серед юридичних гарантій розрізняє національні та міжнародні. До національних юридичних гарантій відносить: правові процедури реалізації прав людини, в основі яких лежать основоположні процесуальні права; інституціональні; судові гарантії, а міжнародні класифікує на універсальні та регіональні [2].

Загальносоціальні гарантії – «це відповідні якості суспільного ладу, які роблять декларовані права і свободи цілком реальними. Вони не орієнтовані виключно на сферу прав людини, а здійснюють свій позитивний вплив на ступінь реальності проголошених прав і свобод у межах загального рівня розвитку суспільства. Ці гарантії класифікуються згідно з підсистемами суспільного ладу на політичні, економічні, соціальні та духовно-культурні» [3, с. 99].

«ПОЛІТИКА (грец. *політика* – державні чи суспільні справи) – система цілей та засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у сфері внутр. і зовн. життя» [4]. Або ж, політика (*politics*) – сфера діяльності уряду, пов'язана з використанням державної влади. Здійснення політики, як внутрішньої, так і зовнішньої, відбувається в значній мірі на різних управлінських рівнях, а не на зборах чи засіданнях організацій. Ступінь участі населення в політичній діяльності неоднакова в різних країнах: так, у відкритих суспільствах люди мають більшу свободу участі в реалізації політичної влади в порівнянні з тоталітарними режимами, де таке право надається лише обмеженому числу груп [5]. До того ж стверджують, що політика (від грец. *політика* – діяльність самоуправління в полісі (місті-державі), а у подальшому «мистецтво управління» державою і суспільством) – діяльність з вирішення питань життя

суспільства чи певної його частини, пов'язана з прийняттям відповідальних рішень у галузі взаємовідносин між різними суспільними групами, державами й народами, боротьбою за здобуття або утримання державної влади, як знаряддя регулювання і формування цих стосунків. Політика є управлінською діяльністю стратегічного рівня щодо внутрішніх та зовнішніх правових стосунків і взаємодій. Інструментами та методами політики є дипломатія, торгівля, міграційна політика, співпраця в глобальних проектах та міжнародна співпраця, наукові та освітні проекти, силова (військова) конкуренція та політичні, економічні та військові союзи тощо [6].

Майже традиційно в теорії держави та права, конституційному праві та інших юридичних науках загальносоціальні гарантії класифікуються на політичні, економічні та культурні. Цю класифікацію доцільно використати і стосовно загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу.

Отже, **«ГАРАНТІЇ ПОЛІТИЧНІ** Під Г.п. розуміється відпов. чином зорієнтована політика д-ви, її спрямованість на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини, стійкість політ. структур, їхня здатність до досягнення громад. злагоди, подолання дестабілізації в сусп-ві, належний рівень політ. культури гр-н, можливість відстоювати, захищати власні політ. права в будь-яких інстанціях, на будь-якому рівні» [7, с. 70]. Або наголошують, що «політичні гарантії – елемент політичної системи суспільства, певні умови, способи і засоби, які забезпечують використання механізму влади народу з ціллю здійснення прав і свобод людини та громадянина» [8, с. 11].

Отже, можна стверджувати, що загальносоціальні політичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового положення Українського народу в національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств та держав, міжнародних об'єднань, що функціонують у сфері політики.

До політичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу можна віднести такі, що ефективно функціонують, народний суверенітет, демократію, народовладдя, плюралізм, гуманізм.

Розглядаючи народний суверенітет як політичну гарантію конституційно-правового статусу Українського народу, важливо наголосити на тому, що 6-томна «Юридична енциклопедія»

передбачає, що «**НАРОДНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ** (франц. *souverainete*, первісно – вершина, верхівна влада, від лат. *superus* – верхній) – один з осн. принципів міжнар. та конст. права, що передбачає визнання *народу* єдиним джерелом влади в д-ві та його виключного права на зміну конст. ладу. Народ здійснює свою владу безпосередньо (референдуми, вибори та ін. форми *безпосередньої демократії*) і через представ. органи та посад. осіб д-ви і місц. самоврядування. Принцип Н. с. взаємодіє з похідними принципами держ. та нац. суверенітету» [4, с. 61–62].

Узагальнюючи викладене, є всі підстави стверджувати, що народний суверенітет як політична гарантія конституційно-правового статусу Українського народу зумовлює положення, за якого Український народ: 1) є єдиним джерелом і носієм будь-якої влади; 2) його влада є найвищою у вітчизняній політико-правовій системі, що насамперед означає право формувати та делегувати свої повноваження представницьким органам влади, контролювати їх; 3) саме йому належить право прийняття остаточних владних рішень, у тому числі й стосовно встановлення та зміни конституційного ладу; 4) його влада є всезагальною, тобто поширюється на всі сфери соціального життя; 5) вона є незалежною від будь-яких внутрішніх та зовнішніх суб'єктів; 6) завдяки попереднім ознакам він має свій статус у державі, який закріплений у Конституції України; 7) сам народний суверенітет є основою для утворення та функціонування вітчизняних національного та державного суверенітетів. Разом із тим народний, національний та державний суверенітет в Україні об'єктивно взаємодіють, взаємодоповнюються.

Беззаперечно, що однією із найбільш важливих загальносоціальних політичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу є демократія. А тому зазначимо, що «демократія – форма організації суспільства, його державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, послідовному здійсненні принципу рівності і свободи людей, їх реальної участі в управлінні справами держави і суспільства» [9, с. 61].

Демократію як гарантію конституційно-правового статусу Українського народу слід відрізняти від народовладдя, оскільки демократія є більш широким соціальним явищем, а звідси – політико-правовою категорією, адже вона охоплює собою і розповсюджується не лише на сферу політики і права, але й на економічні,

соціальні, духовні та інші відносини [10, с. 108]. Разом із тим треба визнати, що демократію та народовладдя дуже часто ототожнюють. Так, наприклад, стверджують: «Отже, **безпосередня демократія (пряме народовладдя)** – це система форм безпосереднього вільного волевиявлення народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні шляхом прямої його участі у встановленні представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування і безпосередньому прийнятті владних рішень з питань, передбачених Конституцією України та законами України» [11, с. 204].

Аналіз зазначеного визначення дозволяє констатувати, що однаково визначаються безпосередня демократія та пряме народовладдя, а це не є виправданим, оскільки, як уже наголошувалось, демократія забезпечує реалізацію конституційно-правового статусу Українського народу у всіх сферах соціального життя (політиці, економіці, соціальному та духовному житті суспільства). Загалом, є всі підстави стверджувати, що повноцінний конституційно-правовий статус Українського народу може існувати та вдосконалюватися виключно в умовах розвиненої демократії.

Що ж стосується народовладдя як загальносоціальної політичної гарантії конституційно-правового статусу Українського народу, то його визначають так: «це самостійна реалізація народом власної волі щодо власних інтересів (у цілому чи щодо частини суспільства чи окремих осіб) або щодо інших народів і держав за їхньою згодою за сприяння політичних партій, їхніх блоків, інших складників механізму безпосередньої демократії або без них» [12, с. 354].

Закріплення народовладдя в конституційному законодавстві (насамперед в уже цитованій ст. 5 Конституції України) забезпечує системність, повноту, основоположність конституційно-правового статусу Українського народу, створення найсприятливіших умов для його реалізації та гарантування. Одночасно із цим є всі підстави стверджувати, що дієвість конституційно-правового статусу Українського народу визначається не лише закріпленням його елементів у конституційному законодавстві або навіть наявністю створеного організаційно-правового механізму його реалізації, а й високим рівнем правової свідомості та культури, які є теоретико-ідеологічною основою народовладдя.

Плуралізм як загальносоціальна політична гарантія конституційно-правового статусу Українського народу допускає можливість існування

різноманітних переконань, поглядів, позицій, точок зору, що відображають багатоманітність інтересів у суспільстві. «ПЛЮРАЛІЗМ (нім. Pluralismus, від лат. pluralis – множинний) – основоположний принцип люд. співжиття, що передбачає різноманітність поглядів, підходів, позицій, концепцій у правовій, політ., економ., культурній та ін. діяльності. П. – один з найважливіших критеріїв демократизму та гуманізму в розвитку сусп-ва і держави, несумісний з ідеол. монізмом, одержавленням соціального і політ. життя, монополізацією та централізацією влади і управління» [4, с. 578].

Отже, можна стверджувати, що плюралізм як загальносоціальна гарантія конституційно-правового статусу Українського народу: по-перше, є не тільки політичною гарантією, оскільки розповсюджується на всі інші сфери соціального життя, а отже, й конституційно-правового статусу Українського народу; по-друге, знаходить своє закріплення в нормативно-правових актах, це передусім ст. 15, яка закріплює, що «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності» [13], ст. ст. 34, 35, 36 тощо Конституції України; по-третє, його практичне впровадження гарантує можливість існування в середовищі Українського народу національного суспільства та держави, різноманітних теорій, доктрин, концепцій, поглядів, підходів, позицій, переконань; по-четверте, він запобігає виникненню етатизму, узурпації, одержавленню, монополізації та централізації публічної влади і тим самим гарантує її для Українського народу.

Розглядаючи гуманізм як загальносоціальну політичну гарантію конституційно-правового статусу Українського народу, передусім доречно зазначити, що в «Оксфордській ілюстрованій енциклопедії» стверджується, що гуманізм – це система поглядів, яка до певної міри розглядає людину як центр всесвіту. Жорсткої теорії гуманізму не існує, але будь-яке світосприйняття, котре стверджує, що єдиною цінністю у світі є людина, або, більш широко, що вона є дійсним мірилом цінностей, може бути названим гуманістичним [5, с. 65].

З точки зору юридичної науки «Гуманізм (від лат. humanus – людяний, людський) у праві – одна з найсуттєвіших органічно властивих праву якостей. У філософ. і соціол. розумінні право – заг. міра свободи, рівності та справедливості у сусп-ві, яка повинна визначати конкр. зміст кожної конкр. правової норми. Саме такі

соціальні цінності, як свобода, рівність, справедливість становлять сутність Г. Право – це насамперед система поведінкових стандартів, за якими члени сусп-ва мають діяти у відповідних ситуаціях, щоб їхні інтереси узгоджувалися з інтересами та потребами ін. людей, держ. і громад. інтересами» [14, с. 660].

Гуманізм у вигляді норм, принципів, їх сукупності, тобто інститутів, у найбільшій мірі закріплений у міжнародних договорах, пактах та угодах. Разом із тим він проголошений у ст. 3 Конституції України, в якій зазначено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [13].

Висновки. Узагальнюючи вищезазначене, є всі підстави констатувати, що гуманізм як загальносоціальна політична гарантія конституційно-правового статусу Українського народу покликаний: по-перше, визнавати людину, насамперед громадянина України, найвищою соціальною цінністю; по-друге, запроваджувати у відносини Українського народу з усіма іншими соціальними інституціями принципи свободи, рівності, справедливості; по-третє, узгоджувати інтереси Українського народу з потребами окремих людей, державними і громадськими інтересами; по-четверте, гарантувати життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку людини і разом з нею громадянина України; по-п'яте, визначати зміст і спрямованість діяльності української держави; по-шосте, вводити відповідальність Української держави за свою діяльність перед людиною і насамперед Українським народом; і, по-сьоме, формувати головний обов'язок держави, який полягає в утвердженні й забезпеченні прав та свобод людини і у зв'язку із цим Українського народу.

Підводячи підсумок, хотілося б ще раз наголосити на тому, що до загальносоціальних політичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу доцільно насамперед відносити народний суверенітет, демократію, народовладдя, плюралізм та гуманізм, беззаперечно, допускаючи можливість виділення та обґрунтування й інших загальносоціальних політичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу.

Список літератури:

1. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 2, 1971.
2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права / редкол. : О.В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2017. 952 с.
3. Серьогін В.О. Конституційне право України : навч. посіб. ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2010. 368 с.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 4: Н–П, 2002. 720 с.
5. Оксфордская иллюстрированная энциклопедия : в 9 тт. ; пер. с англ. Москва : Издательский Дом «ИНФРА-М», Издательство «Весь Мир», 2002. Т. 7: Народы и культуры. 416 с.
6. Політика. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Політика>
7. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко та ін. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. Т. II: Права людини у контексті поліцейської діяльності. 1224 с.
8. Магновський І.Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2003. 20 с.
9. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 2: Д–Й, 1999. 744 с.
10. Тодика О.Ю. Народовладдя на трансформаційному етапі розвитку держави і суспільства : монографія. Харків : Право, 2007. 480 с.
11. Совгіря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України. Повний курс : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
12. Скрипнюк, О.В. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2010. 672 с.
13. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
14. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.

Kolodiy O.A. GENERAL SOCIAL POLITICAL GUARANTEES OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF THE UKRAINIAN PEOPLE

The author argues that people's sovereignty, as a political guarantee of the constitutional and legal status of the Ukrainian people determines the position under which the Ukrainian people: 1) is the sole source and bearer of any power; 2) his power is the highest in the domestic political and legal system, which, above all, means the right to form and delegate their powers to representative bodies of power, to control them; 3) it is he who has the right to make final decisions of power, including with regard to the establishment and change of the constitutional order; 4) his power is universal, ie extends to all spheres of social life; 5) it is independent of any internal and external entities; 6) due to the previous features, it has its status in the state, which is enshrined in the Constitution of Ukraine; 7) the people's sovereignty is the basis for the formation and functioning of domestic national and state sovereignty. At the same time, the people, national and state sovereignty in Ukraine objectively interact and complement each other.

It is stated that humanism, as a general social political guarantee of the constitutional and legal status of the Ukrainian people, is called: first, to recognize a person, first of all a citizen of Ukraine, as the highest social value; secondly, to introduce the principles of freedom, equality and justice in the relations of the Ukrainian people with all other social institutions; thirdly, to reconcile the interests of the Ukrainian people with the needs of individuals, state and public interests; fourth, to guarantee life and health, honor and dignity, inviolability and security of a person and with him a citizen of Ukraine; fifth, to determine the content and direction of the Ukrainian state; sixth, to introduce the responsibility of the Ukrainian state for its activities to the people and, above all, to the Ukrainian people; and, seventh, to form the main duty of the state, which is to establish and ensure human rights and freedoms and in this regard the Ukrainian people.

It is emphasized that the general social political guarantees of the constitutional and legal status of the Ukrainian people should, first of all, include people's sovereignty, democracy, pluralism and humanism, unquestionably, allowing the possibility of allocating and substantiating other general social political guarantees of constitutional law. status of the Ukrainian people.

Key words: public power, constitutional guarantees, general social political guarantees, legal personality, Ukrainian people, constitutional and legal status.